

Nykytila ja toimintaympäristön suurimmat haasteet

- Yritystoiminnan kasvuun ja kilpailukykyyn liittyvät haasteet; alueella on vähäinen määrä kasvuyrityksiä ja alkavia yrityksiä. Yrittäjien ikääntyminen tuo haasteita omistajavaihdoksiin.
- Innovaatiotoiminnan ja kansallisen T&K-rahoituksen muuta maata matalampi taso
- Alueelle kohdistuvien kansallisten ja kansainvälisten investointien matala taso
- Viennin taso edelleen matala verrattuna finanssikriisiä edeltävään tasoon
- Yritysten omanpääomanehtoisessa rahoituksessa on haasteita
- Tarvitaan sekä elinkeinorakenteen muutosjoustavuuden lisäämistä että alueellista erikoistumista
- Digitalisaation mahdollisuuksien täysi hyödyntäminen palvelujen, ratkaisujen ja julkisen sektorin kehittämisessä, uusien liiketoiminta- ja ansaintamallien sekä alustatalouden hyödyntämisen haasteet
- T&K&I-ekosysteemien parempi kytkeytyminen yliaalueellisiin ja kansainvälisiin arvoverkkoihin
- Elinkeinoelämän kehittämiseksi tarvitaan yhteistyötä T&K&I-toimijoiden kanssa sekä yritysten kesken
- PPP-yhteistyön ja yhteiskehittämisen syventämisen tarve yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemisessa
- Korkean osaamisen hyödyntäminen harvaan asuttujen alueiden ja elinkeinon kehittämisessä
- Itä- ja Pohjois-Suomen kehittämispotentiaalin liian vähäinen edistäminen ja hyödyntäminen kansallisesti
- Markkinaehtoisen rahoituksen saatavuudessa on havaittu vaikeutumista mm. yritysten vakuusarvojen laskemisen takia. Alueellinen tilanne tulee analysoida ja kehittää uusia rahoitusinstrumentteja harvaan asutulle alueelle

Itä- ja Pohjois-Suomen haasteena on yritystoiminnan kasvuun ja kilpailukykyyn liittyvät haasteet. Kasvuhakuisten ja –kykyisten yritysten osuus yrityskentästä ei ole riittävällä tasolla. Yrityskanta on mikro- ja pk-yritysvaltaista. Haasteita on kansainvälisen markkinapotentiaalini hahmottamisessa, ekosysteemitilouden verkostoihin kytkeytymisessä, yritysten kasvuhaluudessa, yrittäjien ikä on korkea ja omistajavaihdokset ovat vähäisiä. Osaavan työvoiman saatavuudesta on tietyillä toimialoilla noussut jo kasvun este. Haasteena on myös yritysten kyvykyys hyödyntää kasvun aikaansaamiseksi uusia digitaalisuutta hyödyntäviä liiketoiminta- ja ansaintamalleja ja niiden edellyttämiä aineettomia ja aineellisia investointeja. Yritystoiminnan kasvun esteitä tulee madaltaa ja tukea yritystoimintaa elinkaaren kaikissa vaiheissa. Yritysten tuotannon jalostusarvoa on tarve kasvattaa ja lisätä tuottavuutta. Teollisuutta ja liiketoimintaa on uudistettava uutta teknologiaa ja digitalisaatiota hyödyntämällä ja lisäämällä automatisaatiota ja robotiikkaa.

Yritysten kansainvälistymisvalmiuksia tulee kehittää edelleen. On panostettava yritysten kyvykkyteen, markkina-alueen ja kohderyhmän tuntemukseen sekä verkostojen luomiseen. Itä- ja Pohjois-Suomen talouden kehittämiseksi tarvitaan vahvoja, kansainvälisesti hyvin verkostoituneita yrityksiä ja innovaatiojärjestelmiä, joiden keskeisenä tavoitteena on elinkeinoelämän kilpailukyky, kestävä kasvu ja tuloksekas innovaatiotoiminta.

Markkinaehtoisen rahoituksen alueellista saatavuutta on tarkasteltava, koska alueella on havaittu haasteita isompien investointihankkeiden kokonaisrahoituksen järjestämisessä mm. yritysten laskevien vakuusarvojen vuoksi. Pankkien käytössä olevat takausinstrumentit (SME Initiative, SME InnovFin) eivät ole helpottaneet tätä ongelmaa. Lisäksi yritysten omanpääomanehtoisessa rahoituksessa on haasteita. Tulisi tarkastella, onko alkavien ja kasvua hakevien yritysten pääomahuollossa markkinapuutteita, joita olisi tarpeen korjata EU-rahoituksella.

Itä- ja Pohjois-Suomeen tarvitaan lisää kansallisia ja kansainvälisiä investointeja sekä yksityisellä että julkisella sektorilla. Haasteena on investointien liikkeelle saanti ja kohdentuminen alueelle.

Elinkeinojen kehittämisessä on haettava samaan aikaan sekä elinkeinorakenteen alueellista monipuolistamista että korkeaan osaamiseen ja vahvuuksiin perustuvaa erikoistumista. Alueiden älykkään erikoistumisen kysyntälähtöistä ja ekosysteemipohjaista kehittämistä on tarpeen syventää. Itä- ja Pohjois-Suomen toimijoiden kytkeytymistä arvoverkkoihin kansallisesti ja kansainvälisesti on lisättävä.

IP-alueen kasvun ja kilpailukyvn kehittämisen suurena haasteena on kansallisen tutkimus- ja kehittämisrahoituksen ja sitä kautta innovaatiotoiminnan muuta maata alhaisempi taso. IP-alueen t&k-menot ovat vain n. 18 % Suomen t&k-menoista ja t&k-henkilöstöstä vajaa 20 %, kun alueen osuus bkt:stä on 20 % ja väestöstä 23 %. IP-alueelle kohdennettavat kansalliset t&k-rahoitukset ovat Suomen matalimmat. Rakennerahastavoilla on näin ollen erityisen suuri merkitys Itä- ja Pohjois-Suomen alueellisen innovaatiokapasiteetin hyödyntämisessä, alueen elinvoiman kehittämisessä, yritystoiminnan kasvun ja kilpailukyvn sekä toimintaympäristön kehittämisessä.

Itä- ja Pohjois-Suomen haasteena on myös tutkimusperusteisen tiedon sekä soveltavan osaamisen yhdistäminen maakuntien elinkeinojen kehittämiseen ja pk-yritysten T&K&I-tarpeisiin. IP-alueella tarvitaan elinkeinoelämälähtöistä soveltavaa tutkimusta, joka auttaa pk-yrityksiä yritysکوhtaissa kehittämistoimissa. Tarvitaan kysyntälähtöistä, ekosysteemi-kehitykseen perustuvaa elinkeinoelämän kehittämistä, joka auttaa innovaatioiden levittämisen ja osaamisen haasteissa.

Yhteiskunnallisiin muutonhaasteisiin vastaamiseksi tarvitaan julkisen ja yksityisen sektorin aiempaa vahvempaa PPP (public-private-partnership) -yhteistyötä. Haasteita on mm. eri sektoreiden digitalisoimisessa (esim. SoTe) ja uudenlaisten ratkaisujen etsimisessä yhteiskunnallisiin haasteisiin (esim. liikenne).

IP-alueen pysyvänä haasteena on saavutettavuus, joka vaikuttaa yritysten kilpailukykyyn. RR-varoilla halutaan jatkossakin tarttua pk-yritysten kilpailukyvn kannalta tärkeiden liikenne- ja logistiikkayhteyksien parantamiseen ja pk-yritysten toimintaympäristöä ja kansainvälistymistä kehittävien liikenneväylien ja -palvelujen kehittämiseen. Näillä toimenpiteillä on merkittävä vaikutus pk-yritysten vientiin ja matkailuyritysten kansainväliseen liikevaihtoon. Liikennöinnin ja liikkumisen uudenlaiset ratkaisut tukevat kestävä kehitystä ja vähentävät liikenteen päästöjä. Matka- ja kuljetusketjuissa merkitystään nostavat digitaaliset, energiatehokkaat ratkaisut sekä henkilöliikenteessä osaltaan älyliikenteen ja tietoverkkojen uudentyypiset innovaatiot.

Tulevaisuusorientaatio: Minkälaisia merkittäviä ilmiöitä ennakoidaan nousevan ohjelmakauden 2021-2027 aikana?

- Osaavan työvoiman saatavuudesta muodostuu kasvun este, tarvitaan tuottavuuden lisäystä, innovaatioita ja osaavaa yrittäjähenkistä kansainvälistä työvoimaa kaikille aloille
- Mikro- ja pk-valtainen yrityskanta edellyttää yritysten kasvun vauhdittamista laajalla keinovalikoimalla, yritysten välistä yhteistyötä sekä toimivaa innovaatioiden siirtomekanismia ja osaamisen levittämistä.
- Digitalisoituminen etenee, teknologioiden kehitys on nopeaa. Digitalisaatio vaikuttaa voimakkaasti eri sektoreihin ja mahdollistaa palvelujen, ratkaisujen ja hallinnon kehittämisen ja liiketoiminnallisen hyödyntämisen kaikkialla Suomessa. Tarvitaan uusia alustataloutta hyödyntäviä toiminta- ja rahoitusmalleja. Datan analysointi tekoälyä hyödyntämällä lisääntyy yrityksissä ja julkisella sektorilla.
- Työelämän murros etenee digitalisaation ja muiden globaalien ajureiden vaikutuksesta
- Kansallinen ja kansainvälinen kilpailu kiristyy yritystoiminnassa, investoinneissa ja osaajien saatavuudessa. KV-osaaminen, yhteistyö ja kumppanuudet korostuvat, kansainvälisiin arvoverkkoihin kiinnittymisen merkitys kasvaa
- Korkean osaamisen hyödyntämisen merkitys yritystasolla kasvaa
- Korkean teknologian hyödyntämisen merkitys kasvaa, tarvitaan alueellista erikoistumista

- Soveltavaa tutkimustietoa tulee hyödyntää paremmin elinkeinoelämän kasvun nopeuttamiseksi, tarvitaan uusia soveltavan tutkimuksen toimintamalleja elinkeinoelämän ja tutkimuksen yhteistyöhön ja osaamisen siirtoon
- Kiertotalous, kestävyys ja ympäristöystävällisyys nousevat yhä suurempaan rooliin teollisuuden, matkailun ja palvelujen kilpailukytekijänä. Päästötavoitteisiin pääseminen edellyttää kehittämistoimia mm. teollisuudessa ja liikenteessä. Jakamistalous muodostaa jatkossa merkittävän liiketoimintapotentiaalin lähes kaikilla sovellusalueilla
- Alueiden vetovoimaisuuden merkitys työvoiman ja investointien saatavuudessa kasvaa
- Kuntien ja kaupunkien rooli elinvoiman kehittämisessä kasvaa, innovaatio toiminnan rooli osana elinkeinopolitiikkaa kasvaa
- Ennakoimattomat rakennemuutokset mahdollisia (positiiviset ja negatiiviset), tarvitaan muutosjoustavuuden lisäämistä elinkeinorakenteeseen sekä ketteriä mahdollisuuksia reagoida tilanteisiin
- Arktisen alueen merkitys EU:lle kasvaa. Muutokset globaalissa taloudessa ja kansainvälisessä kauppapolitiikassa (USA, Venäjä, Kiina) vaikuttavat alueen talouteen
- Turvallisuuden merkitys kasvaa kaikilla aloilla, turvallisuus nousee kilpailukytekijäksi useilla aloilla
- Matkailu kasvaa globaalisti. Matkailu on kasvuala myös Suomessa
- Multimodaaliset ratkaisut liikkumisessa yleistyvät ja toimivat innovaatioalustana uusille vähähiilisille-, älykkäille- ja liikenneratkaisuille.

Mikro- ja pk-yritysvaltainen yrityskanta edellyttää yritysten kasvun vauhdittamista. Panostetaan erityisesti kasvuhakuisiin ja -kykyisiin yrityksiin. Yritysten liiketoimintaosaamiseen tulee panostaa koko yrityksen elinkaaren ajan. Myös uuden yritystoiminnan aktivointi tarvitsee toimenpiteitä. T&K&I-panostuksia on nostettava kokonaisuutena. Tavoitteena tulee olla T&K&I-rahoituksen tason nosto 4 prosenttiin BKT:sta, sekä rahoituksen vaikuttavuuden merkittävä nosto. Yritysten T&K&I-toiminnan tavoitteena tulee olla tuotteiden jalostusarvon nostaminen, älykkyyden lisääminen tuotteisiin ja materiaalien uudet käyttömahdollisuudet. Kestävydestä haetaan teollisuuden kilpailukykyä (resurssiviisas yritystoiminta: vähähiilisyys, resurssi- ja materiaalitehokkuus).

Kilpailu lisääntyy sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Entistä suurempi määrä alueen pk-yrityksistä toimii kansainvälisillä markkinoilla omilla tuotteillaan sekä kilpailukykyisissä arvoverkkoissa. Yhä suurempi määrä aloittavista yrityksistä on valmis heti kansainvälisille markkinoille. Kansainvälisyyden merkityksen lisääntyminen edellyttää lisää KV-yhteistyötä, osaamista sekä viennin edistämistä. RR-varoja tulee voida käyttää joustavasti kansainvälisissä hankkeissa sekä kansallisissa että ylikansallisissa verkostoissa ja tukea maakuntien kansainvälistä kilpailukykyä.

Aluetaloudet integroituvat yhä voimakkaammin kansainvälisiin arvoverkostoihin, joissa pärjätään vain kilpailukykyiseen osaamiseen perustuvilla lisäarvoa tuottavilla ratkaisuilla. Älykkäällä erikoistumisella maakunnissa edistetään korkeaan osaamiseen perustuvaa erikoistumista ja vahvuuksiin perustuvien arvoverkkojen kehittämistä. Innovaatioekosysteemien toimivuutta on tarvetta kehittää ja tukea uusien, lupaavien innovaatioaloitteiden tunnistamista ja kaupallistamista. EU-tasoihin arvoverkkoihin kytkeytymistä on edistettävä. Älykkään erikoistumisen kautta haetaan keinoja myös elinkeinorakenteen ja teollisuuden murrokseen vastaamiseen. On haettava tasapainoa alueellisen erikoistumisen ja elinkeinorakenteen monipuolistamisen välillä.

Yhteiskunnan ja talouden digitalisaatio on ilmiö, joka etenee. Digitalisaatio edellyttää tutkimusta, kehitystä ja innovointia, fyysisiä yhteyksiä sekä digitaalisten valmiuksien ja osaamisen kehittämistä. Teollisuutta ja palveluita tulee uudistaa digitalisaatiota, automatisaatiota ja tekoälyä hyödyntämällä (ml. julkiset palvelut, esim. SoTe). Alusta- ja jakamistalouden mahdollisuuksia on hyödynnettävä kansainvälisen kilpailukykyyn nostamiseksi.

Yliopistojen ja korkeakoulujen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ja aluekehittämisen tehtävät ovat merkityksellisiä Itä- ja Pohjois-Suomen kehitykselle. Yliopistoilla ja korkeakouluilla on keskeinen rooli osaamisen ja innovaatioiden siirrossa, alueellisen innovaatiokapasiteetin rakentamisessa ja elinkeinojen kehittämisessä. Tämän varmistamiseksi tarvitaan yliopistojen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten vuorovaikutusta ympäröivän elinkeinoelämän ja yhteiskunnan kanssa. Yliopistojen ja korkeakoulujen tutkimukseen ja soveltavaan osaamiseen pohjautuva yhteistyö yritystoiminnan ja elinkeinoelämän kehittämisessä tulee huomioida tulevan ohjelmakauden sisällöissä. Tutkimus- ja koulutusinfrastruktuureja kehitetään elinkeinoelämää edistävällä tavalla sekä edistetään infrastruktuurien yhteiskäyttöä.

Kuntien ja kaupunkien rooli elinvoiman kehittämisessä kasvaa tulevina vuosina. Kunnilla ja kaupungeilla on merkittävä rooli innovaatiotoiminnan edistäjinä ja mahdollistajina mm. julkisten hankintojen ja referenssikohteiden kautta. Innovaatiotoiminnalla on merkittävä rooli myös osana elinkeinopolitiikkaa. Kuntien on vastattava myös ilmastonmuutoksen haasteisiin.

Arktisen alueen merkitys EU:lle on viime vuosina merkittävästi kasvanut, mistä on osoituksena EU:n vahvistunut Arktinen politiikka. Arktisen alueen kestävä kehittäminen tukee Euroopan taloutta vahvistamalla geopolitiisesti muuttuvan alueen elinvoimaa ja mahdollistamalla Euroopan unionin tavoitteleman kriittisten mineraalien omavaraisuusasteen saavuttamisen. Alueella on suurta kehityspotentiaalia ja kasvava merkitys koko EU:n sosiaaliselle ja taloudelliselle kehitykselle. Arktisen toimintaympäristön haasteet, kuten ilmastonmuutoksen vaikutukset, saavutettavuus sekä harva asutus vaativat erityishuomiota.

Vihreämpi vähähiilinen Eurooppa (puhtaat energiaratkaisut, energiatehokkuus, siirtyminen vähähiiliseen talouteen, uusiutuva energia, innovatiiviset vähähiiliset teknologiat, tuki vihreille ja sinisille investoinneille, kestävä luonnonvarojen hallinta, kiertotalous, sopeutuminen ilmastonmuutokseen, ilmastonmuutoksen torjunta, luonnon monimuotoisuus ja vihreä infrastruktuuri)

Nykytila ja toimintaympäristön suurimmat haasteet

- Kiinnostus uusien bio- ja kiertotalouden liiketoimintamahdollisuuksien kehittämiseen on kasvussa ja bio- ja kiertotalouteen liittyviä selvityksiä ja tuote- ja palvelukehityshankkeita on tehty.
 - Energia- ja materiaalitehokkuus kilpailukyvn nostossa korostuvat teollisuuden investoinneissa.
 - Pilotointi ja hankkeiden tuotantomittaan konkretisoituminen on haaste.
 - Biotalous- ja vähähiilisyyssektorilla on tarvetta elinkeinoelämälähtöiselle soveltavalle tutkimukselle
 - Uusiutuvan energian tuottaminen on monipuolistunut. Energian varastointiin liittyviä innovaatioita on tunnistettu mutta investointirahoituksessa on haasteita.
 - Luontoympäristö ja sen hyödyntäminen alueen kilpailukykytekijänä tunnistetaan, mutta on vasta osin hyödynnetty.
 - Pitkät etäisyydet aiheuttavat sekä liikkumiseen että kuljettamiseen haasteita
 - Itä- ja Pohjois-Suomen yritykset ovat kehittäneet nykyisellä ohjelmakaudella hyvin aktiivisesti ratkaisuja, joissa vähähiilisyys on merkittävä kilpailuetu. Kilpailuetua on haettu vähähiilillä tuotteilla, materiaalitehokkuudella, kiertotalouden ratkaisulla, energiatehokkaila ratkaisulla, paremmalla valmistettavuudella, tuottavuudella ja digitalisaatiolla.
- Kiertotalouden näkökulmasta on havaittu kiinnostavia uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Haasteita on **demonstraatio- ja pilot-mitan toiminnan tukemisessa**, nämä mahdollistaisivat tulevaisuudessa tuotantomitan investoinnit. Kehittämispansoksia tarvitaan **kumppanuus- ja yhteistyöverkostojen sekä symbioosien mahdollistamiseen**, jotka ovat avainasemassa kiertotalouden investoinneissa. Vähähiilisten toimien edistämiseen tarvitaan kaupallistamista, KV-liiketoimintamalleja ja investointeja alueilla.
 - **Teollisuuden uusiutuminen** on jatkuva prosessi. Valmistavassa teollisuudessa on meneillään kehittämistyötä, jossa vähähiilisisillä ratkaisulla haetaan kilpailuetua. Nämä edellyttävät investointeja energia- ja materiaalitehokkaampiin tuotantoprosesseihin, koneisiin ja laitteisiin ja vähähiilisiin tuotteisiin. Robotisaation ja automaation hyödyntäminen on haaste. Palveluliiketoimintaa tulee kehittää, digitalisaatiota hyödyntäen.
 - **Uusiutuvan energian** tuotanto on monipuolistunut (mm. geotermisen lämmön hyödyntäminen, pumppuvoimalat, aurinkoenergia, hybridilämpöjärjestelmät yrityskohtaisissa ja kaukolämpötuotannossa, tuulienergia ja toisen sukupolven bioenergiatuotteet). Akkuteollisuuteen liittyviä innovaatioita on tunnistettu ja näiden innovaatioiden merkitys korostuu tulevaisuudessa.
 - **Luontoympäristön hyvä tila ja toimivat ekosysteemipalvelut** ovat edellytys luontoympäristön hyödyntämiselle alueen kilpailukykytekijänä. Tähän vetovoimaan ja laatuun liittyvä kehittäminen sekä investoinnit ovat kuitenkin alhaisella tasolla ja vihreään infrastruktuuriin liittyvä potentiaali on hyödynnetty vasta osin. Riskinä on jääminen kehityksestä jälkeen kansallisessa ja kansainvälisessä vertailussa.
 - **Pitkien etäisyyksien sekä harvan asutuksen alueella** toimiminen aiheuttaa haasteita liikenteen päästökemityksen osalta sekä henkilöliikenteessä että kuljetusketjuissa. Toisaalta väestön keskittyminen alueellisiin keskuksiin luo mahdollisuuden vaikuttaa liikennejärjestelmän energiatehokkuuden parantamiseen keskusten sisäisen liikkumisen tarpeista lähtevää kehitystä ohjaamalla. Vähäpäästöisten tai päästöttömien käyttövoimien yleistymisessä merkittävässä roolissa on kattavan ja toimivan jakeluverkoston muodostuminen. Tiiviimmissä keskuksissa jakeluverkosto muodostuu pääsääntöisesti markkinaehtoisesti.

Tulevaisuusorientaatio:

- Ilmastomuutoksen torjuminen Pariisin sopimuksen täytäntöönpanoa koskevien Euroopan unionin sitoumusten ja YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden mukaisesti vaatii ilmastotoimien valtavirtaistamista ja vähähiilistä yhteiskuntaa edistävien prosessien eteenpäin vientiä.
 - IP-alueelle vähähiiliset ratkaisut ovat luontaisesti elinkeinoelämän kilpailuetu. Vähähiilisiä ratkaisuja tulee kehittää niille luontaisissa ekosysteemeissä ja kehitysalustoissa.
 - Julkisin toimin on fasilitoitava vähähiilisten ekosysteemien ja kehittämisalustojen syntymistä ja kehittymistä. Kuntien ja kaupunkien rooli vähähiilisen yhteiskunnan toimijana kasvaa. Julkisen sektorin tulisi toimia vahvemmin pilottien testialustana (esim. energiansäästö ja energiatehokkuus). Uudenlaisten ratkaisujen etsimisessä yhteiskunnallisiin haasteisiin julkisella sektorilla on merkittävä rooli ratkaistavien ongelmien asettamisessa ja pilot-ympäristönä toimimisessa.
 - Yritysten ja tutkimus-, oppilaitos ja kehitysorganisaatioiden yhteistyön kehittäminen on olennaista pyrkimyksessä vähähiilisiin ratkaisuihin sekä osaavan työvoiman saatavuuden kannalta.
 - Vihreämpi vähähiilinen talous tuo mahdollisuuksia mm. teemoissa Cleantech, energia, kiertotalous, vihreä ja sininen biotalous, digitalisaatio, ruokajärjestelmä, liikenne ja viisas liikkuminen, ilmastonmuutoksen hillitseminen ja sopeutuminen liiketoimintamahdollisuutena. Nämä teemat ovat toisiinsa kytkeytyneitä, rajapinnoilla syntyy uusia innovaatioita ja liiketoimintaa. Teollisia symbiooseja muodostuu, resursseja ja materiaaleja hyödynnetään tehokkaasti.
 - Uutta ja uudistuvaa liiketoimintaa syntyy vähähiilisten ja kiertotalous palveluiden kautta. Vähähiilisen talouden toteuttamisen keinot, kuten jakamis- ja alustatalous, kehittyvät. Digitalisaation täysimääräinen hyödyntäminen mahdollistaa muutoksen.
 - Vähähiilinen talous tuo liiketoimintamahdollisuuksia pk-yrityksille ja maaseuduille.
 - Luontopohjaisten ratkaisujen tarve ja kysyntä lisääntyvät.
 - Energijärjestelmä muuttuu, pyrkimys vähentää fossiilista energiaa etenee. Energiamurros vaikuttaa teollisuuteen, palveluihin ja ihmisten arkeen. Murrokseen sisältyy mahdollisuuksia uuteen liiketoimintaan ja teknologian kehittämiseen. Maakaasu, LNG ja biopolttoaineet vähentävät liikenteen päästöjä ja liikenteen sähköistäminen etenee. Uusiutuvia energialähteitä, kuten tuuli- ja aurinkoenergiaa edistetään ja sopeutetaan energijärjestelmää vaihtelevaan energiatuotantoon energian varastointitekniikoiden avulla. Lisäksi parannetaan energiatehokkuutta sekä sähkö-, lämpö- ja kylmäverkoja älykkäästi yhdistäviä ratkaisuja. LNG mahdollistavat uudenlaisen liiketoimintaekosysteemin syntyminen.
 - Metsäresurssien kestävää käyttöä hyödynnetään varmistamalla metsäraaka-aineelle useiden hyödyntämispolkujen kannattava liiketaloudellinen hyödyntäminen (mm. mekaaninen teollisuus, massateollisuus, biopolttoaineet, materiaalitekniset sovellukset, lääketieteelliset sovellutukset)
 - IP-alueen etäisyydet ovat haaste liikenteen päästöjen vähentämisessä
- **Ilmastotoimien ja kestävän kehityksen mukaisen toiminnan valtavirtaistuminen syvenee.** Muutos koskee kaikkia toimialoja palvelusektori mukaan lukien. Teollisuuden uusiutuminen jatkuu ja odotettavissa toimialojen sisäisiä ja yrityskohtaisia muutoksia.
 - **Julkinen sektori on merkittävässä asemassa mahdollistajana ja edistäjänä.** Kuntien ja kaupunkien rooli kasvaa. Ilmasto- ja ympäristökysymykset nousevat tulevaisuudessa entistä vahvemmin osaksi kuntien ja kaupunkien elinvoiman kehittämistä sekä julkisia hankintoja ja investointeja. Vähähiilisillä ratkaisulla vastataan ilmastotavoitteisiin ja parannetaan alueiden kilpailukykyä. Tärkeitä teemoja ovat muun muassa energia, liikenne ja resurssitehokkuus. Ympäristön ja sen laadun kehittäminen on osa kilpailukykyisen toimintaympäristön kehittämistä; sillä voi olla suoria vaikutuksia yritysten toimintaympäristöön tai se vaikuttaa välillisesti laadukkaan asumisen ja vapaa-ajan kautta. Toimintaedellytysten ja –ympäristön parantamisessa huomioidaan ympäristöhaittoja ja –riskejä vähentävien innovaatioiden kehittäminen ja käyttöönoton tukeminen (teollisuus, kaivostoiminta,

vesihuolto jne). **Yritysten, tutkimus- ja kehitysorganisaatioiden yhteistyön kehittäminen on olennaista pyrkimyksessä vähähiilisempiin ratkaisuihin.**

- Vähähiilisten toimien edistämiseen tarvitaan **kaupallistamista ja investointeja**. Kehittämispanoksia tarvitaan kumppanuus- ja yhteistyöverkostojen sekä symbioosien mahdollistamiseen ja kansainvälisten liiketoimintamallien kehittämiseen. Demonstraatio- ja pilot-mitan toiminnan tukeminen mahdollistaisi tulevaisuudessa tuotantomitan investoinnit: tähän tarvitaan erityisesti tukea. **Rohkeita pilotointeja** potentiaalisille teknologioille, jotka tuovat vähennystä hiilitaseeseen. Mahdollisuuksien lisääminen PPP-kokeiluille ja ongelmaratkaisuille. Pilotoinnit mahdolliseksi niin alueilla kuin kansainvälisesti. Tämän tyyppisellä pilotoinnilla madallettaisiin pk-yritysten markkinoille pääsyä ja liiketoiminnan syntymistä, mikä on tällä hetkellä haaste.
- **Luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen**. Biopohjaiset tuotteet toimivat uusiutumattomien luonnonvarojen korvaajina ja osana ratkaisua ilmastomuutoksen torjunnassa – tämä on suuri kilpailuetu. Biotalous on osa kiertotaloutta, jossa sivuvirrat hyödynnetään tehokkaasti. Alueella on kehitettävä prosesseja, joilla luodaan uusia tuotteita ja kasvatetaan nykyisten tuotteiden jalostusarvoa, jolloin aluetalouteen jää suurempi hyöty. Maatalouden ja elintarviketeollisuuden etuina on turvallinen, jäljitettävä ruokaketju ja arktisen tuotannon tuotteiden laatuominaisuudet – nämä edut olisi käännettävä myös markkinointi- ja vientivalteiksi.
- **Pitkään hiiltä sitovat tuotteet**. Ilmastonäkökulma hiilensidontakysymyksineen puoltaa kestävä, pitkään hiiltä sitovien, pitkän elinkaaren puutuotteiden kehitystyötä tarjoten saha- ja puutuoteteollisuudelle positiivisia tulevaisuuden näkymiä. Mekaanisen metsäteollisuuden ympärille rakentuu ekosysteemejä, jotka hyödyntävät metsäbiomassaa tehokkaasti. Sivutuotteiden jatkojalostus on mahdollisuus alueille. Metsäbiomassan energiakäytössä syntyvä tuhka tarjoaa etenkin suo- ja turvemaiden metsätaloudelle mahdollisuuksia.
- **Korkean jalostusarvon tuotteet** lisäävät arvonnousua luonnonvaroille ja luovat mahdollisuuksia uudelle liiketoiminnalle. Liiketoiminnallisten yhteistyöverkostojen synty on pohjana alan kehittymiselle kohti monipuolista ja korkean jalostusarvon tuotantoa. Uudistumiseen tarvitaan prosessiosaamisen lisäksi mm. tuotannon tehostamista, liiketoiminta- ja markkinaosaamista sekä toimialojen yhdistämistä (esim. matkailu, ekosysteempipalvelut, cleantech, lääke- ja elintarviketeollisuus).
- **Luontopohjaiset ratkaisut** ovat toimenpiteitä, jotka hyödyntävät luonnon prosesseja ja tuottavat samanaikaisesti taloudellisia, ekologisia ja yhteiskunnallisia hyötyjä; muun muassa puurakentamisen hyödyntäminen hiilensidonnassa, ilmastomuutoksen vaikutuksiin sopeutuminen olemassa olevaa viherrakennetta hyödyntämällä, luontoalueiden hyödyntäminen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä jne. Luontopohjaiset ratkaisut avaavat uusia liiketoimintamahdollisuuksia yrityksille sekä kustannustehokkaita ratkaisuja yhdyskuntien kehittämiseen.
- Ilmastonmuutoksen vaikutukset luonnonympäristöön ja yhteiskuntaan heijastuvat usein **sään ääri-ilmiöiden** ja kuivuuden, tulvien tai veden laadun muutosten kautta. **Vedenkiertokulku voimistuu**, jolloin sekä haihdunta että sademäärät lisääntyvät erityisesti korkeilla leveysasteilla johon Itä- ja Pohjois-Suomi kuuluu. Ääri-ilmiöihin varautuminen ja sopeutuminen mahdollistavat uusia liiketoimintamahdollisuuksia mm. rakennettuun ympäristöön, vesihuoltoon, vesien laatuun ja turvallisuuteen liittyen.
- **Liikennöinnin ja liikkumisen uudenlaiset ratkaisut** tukevat kestävä kehitystä, vähentävät liikenteen päästöjä ja pyrkivät tarpeettoman liikkumisen minimoimiseen. Liikkuminen eri muodoissaan ja liikkumistarve huomioidaan entistä kattavammin maankäytön ja yhteiskuntarakenteen valinnoissa. Maankäytön ja liikenteen vahvalla ja hiilivapaaseen tulevaisuuteen tähtäävällä yhteensovittamisella varmistetaan tulevaisuuden liikkumisen edellytykset. Kehittyneet tietoliikenneverkot hyödynnetään liikkumistarpeen vähentämisessä edistämällä etäratkaisuja palveluiden ja työnteon osalta. Multimodaaliset liikkumisratkaisut tarvitsevat kehittämistoimia.
- Matka- ja kuljetusketjuissa merkitystään nostavat digitaaliset, energiatehokkaat ratkaisut (esim. liikenne palveluna –toimintatapa, kuljetussuunnittelu ja vertaiskuljetukset) sekä henkilöliikenteessä älyliikenteen ja tietoverkkojen uudet innovaatiot. Aihepiiristä nousee esille konkreettisia mahdollisuuksia PPP-kokeiluille sekä pk-yrityssektorin liiketoiminnan kehittämiseen.

- Keinot **liikenteen päästöjen vähentämiseksi** jakautuvat liikennejärjestelmän energiatehokkuuden parantamisen, ajoneuvojen energiatehokkuuden parantamisen sekä nykyisten fossiilisiin polttoaineisiin pääosin pohjautuvien käyttövoimien korvaamiseen vähäpäästöisillä tai päästöttömillä käyttövoimilla

Verkostoituneempi Eurooppa (liikkuvuus, energia ja alueelliset ICT-yhteydet, kestävä liikenne, älykkäät energiaverkot, nopeat digitaaliset yhteydet)

Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien kilpailukyky ja vetovoima edellyttävät hyvää saavutettavuutta. Saavutettavuus on sekä fyysistä saavutettavuutta että informaation saavutettavuutta. Fyysistä saavutettavuutta ilmentää liikenneväylien ja –palveluiden toimivuus ja vastaavasti informaation saavutettavuutta tietoliikenneverkkojen ja –palvelujen toimivuus. Digitalisaation myötä fyysinen ja informaation saavutettavuus ovat lähestyneet toisiaan. Kehityksen myötä läsnäoloa edellyttävät palvelut ovat siirtymässä fyysisestä sijainnista riippumattomiin sähköisiin palveluihin. Hyvän saavutettavuuden perustana ovat hyväkuntoinen liikenneverkko ja toimivat liikennepalvelut sekä tulevaisuuden tietoliikennetarpeet tyydyttävä kattava valokuituverkko.

Laajakaistayhteydet

Nykytila ja toimintaympäristön suurimmat haasteet

- Valokuituverkkoja on rakennettu harvaan asutuille seuduille pääosin julkisesti tuettuna, Nopea laajakaista tukiohjelmalla ja maaseuturahaston kyläverkkotuella. Markkinaehtoisesti on valokuituverkkoja rakennettu vain suurimpien kaupunkien keskustoissa. Laajakaistahankkeen uusien hankkeiden tukirahoituksen tarve on v. 2025 mennessä n. 100 milj. euroa Itä- ja Pohjois-Suomessa.
- Tällä hetkellä ainoastaan kiinteillä verkoilla kyetään turvaamaan vaativissa olosuhteissa riittävän varmat palvelut. Hyvät tietoliikenneyhteydet mahdollistavat työn ja palveluiden saamisen kotiin, jolloin liikkumisen tarve vähenee. Myös 5G tarvitsee toimiakseen kiinteän laajakaistayhteyden.
- Laajakaistahankkeen tavoitteiden saavuttaminen on osoittautunut ennakoitua vaikeammaksi ja hitaammaksi. Itä- ja Pohjois-Suomen laajakaistaohjelmien mukaisista hankkeista vasta puolet on toteutumassa. Kaupalliset teleyritykset ovat osoittaneet vain vähäistä kiinnostusta rakentamaan tavoitteiden mukaista laajakaistaverkkoa edes taajamiin saati harvaan asutuille seuduille.

Tulevaisuusorientaatio

- EU on esittänyt vuoden 2025 tavoitetasoksi, että kaikkialla EU:ssa tulisi olla saatavilla 100 megabitin yhteydet, joiden nopeus on mahdollista nostaa 1 gigabittiin. Nopeudeltaan vähintään 100-megainen kiinteän verkon laajakaistayhteys on mahdollista tilata noin 1,4 miljoonaan kotitalouteen, joka on noin 52 prosenttia kaikista Suomen kotitalouksista. Vain 7 %:ssa liittymiä valokuitu ulottui kotiin asti (FTTH), joka mahdollistaa 1 gigabitin nopeuden käyttämisen. Suurella osalla kotitalouksista ei siis ole vielä mahdollista saada valokuituliittymää ja 1 gigabitin yhteyksiä käyttöönsä.
- Laajakaistayhteyksien kehittäminen parantaa alueiden kehittämismahdollisuuksia ja on välttämätöntä palveluiden ja erityisesti yritystoiminnan ylläpitämiseksi. Tehokkaat ja toimivat tietoliikenneyhteydet ovat yritysten kasvun, alueen elinkeinoelämän ja kehittymisen yksi perusedellytyksistä harvan asutuksen alueilla ja samoin kuin myös taajamissa.
- Suomen sisäisiä ja alueiden välisiä tietoliikenteen runkoyhteyksiä vahvistamalla, niiden pullonkaloja poistamalla esimerkiksi yhteisrakentamisella, tarjotaan alueen yhteisöille ja elinkeinoelämälle sekä sinne sijoittuville yrityksille ja uusille investoinneille toimintavarmat ja houkuttelevammat toimintaympäristöt.

- Koska verkkojen rakentaminen ei harvaan asutulla alueella ole liiketaloudellisesti kannattavaa toimintaa, on välttämätöntä tukea valokuituverkkojen rakentamisella yhteisten EU:n tavoitteiden saavuttamista.

Kestävä liikenne ja liikkuvuus

Nykytila ja toimintaympäristön suurimmat haasteet

- Pk-yritysten kilpailukyyn kannalta tärkeitä liikenne- ja logistiikkayhteyksiä sekä elinkeinoelämää ja pk-yritysten toimintaympäristöä ja kansainvälistymistä kehittäviä liikenneväyliä ja –palveluita on kehitetty menestyksekkäästi nykyisellä rakennerahastokaudella Itä- ja Pohjois-Suomessa.
- Ao. hankkeisiin on kohdennettu 23,5 milj. € rahoitusta, hankkeiden kokonaiskustannusarviot ovat 45,7 milj. €. Hankkeita on rahoitettu yhteensä 40 kpl (ELY-keskukset ja maakunnan liitot). Hankkeiden on raportoitu saaneen liikkeelle 60,6 milj. € yrittäjyyttä edistäviä muita investointeja sekä 334 pk-yrityksen saavutettavuus on parantunut. Hankkeita on kesken ja indikaattoritiedot kehittyvät.
- Liikenteen infrastruktuurin vipuvaikutukset ovat merkittävät, niiden vaikuttavuus paikallistasolla on suurta ja hankkeilla pystytään poistamaan kehityksen pullonkauloja
- Infrastruktuurin kehittäminen on oleellista toimintaympäristön kehittämisen, saavutettavuuden ja investointien vipuvaikutuksen vuoksi. Rahoitusväline tulee olla käytössä myös tulevilla rahoituskaudella.

Tulevaisuusorientaatio

- Itä- ja Pohjois-Suomen heikko saavutettavuus on pysyvä kilpailukykyhaitta, siksi liikkuvuutta ja kestävää liikennettä tulee parantaa sekä infrastruktuurin kautta että kehittämällä liikenteen palveluita
- Saavutettavuudella on huomattavaa vaikutusta elinkeinoelämän kilpailukykyyn
- Liikenteen päästövähennystavoitteet haastavat henkilöautoriippuvaisen Itä- ja Pohjois-Suomen. Harva asutus tuo haasteita toimivan joukkoliikenteen kehittämiseksi
- Liikenteen päästöjen vähentäminen ja kestävä liikkuminen (pyöräily, joukkoliikenne) ovat tulevaisuuden trendejä. Tavoitteena tulee olla vähäpäästöinen liikenne myös Itä- ja Pohjois-Suomen harvaan asutuilla alueilla.

Itä- ja Pohjois-Suomen kasvavista elinkeinoaloista erityisesti kaivostoiminta ja jalostava teollisuus, matkailu, biotalous sekä energia- ja ympäristötoimialat lisäävät liikennettä tie- ja rataverkolla sekä meriväylillä. Eniten tarpeita syntyy kehittyvillä alueilla asutuksen ja elinkeinoelämän tarvitsemista liikennejärjestelyistä ja liikennevirtojen paikallisen muuttumisen vuoksi – nämä tarpeet kohdistuvat erityisesti tieverkkoon.

Toimivat liikenteen palvelut ovat keskeisessä roolissa elinkeinoelämän kilpailukyyn näkökulmasta. Olennaiset kehittämistarpeet liittyvät lentoliikenteen kansainvälisten yhteyksien parantamiseen sekä pitkämatkaisen henkilöliikenteen kehittämiseen radoilla. Lisäksi tarkoituksenmukaisten matkaketjujen toimivuuden parantaminen maakuntien keskuksiin ja matkailukohteisiin tukee oleellisesti hyvän saavutettavuuden toteutumista. Liikennetarvetta hoidetaan joustavilla, uusilla älykkäillä liikkumiskäytännöillä ja sähköisten palveluiden avulla; näin vähennetään liikkumistarvetta ja liikenteen kokonaispäästöjä.

Panostukset kestäväan liikkumiseen muuttavat liikkumistottumuksia ja vähentävät arkipäivän henkilöautoriippuvuutta. Tavoitteena on, että arkipäivän liikkuminen suurimmissa taajamissa ja

matkailukeskuksissa on mahdollista ympäristöllisesti kestävin ratkaisuin ympäri vuoden. Tämä edellyttää kestävästä liikkumisesta edistämistoimia.

Kestävien kulkumuotojen kilpailukykyyn liittyy oleellisesti matkaketjujen toimivuus. Käytännössä tämä edellyttää sujuvia liityntöjä eri liikkumismuotojen ja terminaalien välillä. Lisäksi tärkeässä osassa on tieto liikkumispalvelujen saatavuudesta. Älyliikenne ja toimivat matkaketjut edistävät saavutettavuutta. Digitaalisuus muuttaa liiketoimintaprosesseja ja parantaa suunnittelua.

Sosiaalisempi Eurooppa

Nykytila ja toimintaympäristön suurimmat haasteet

- Työvoiman kohtaanto-ongelmat
- Yritysten uudistumiskyvyn puute ja liiketoimintaosaamisen kehittäminen
- Osaamisen uudistaminen ja koulutuksen saavutettavuus
- Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen
- Matala työllisyysaste, työn muutokset ja työvoiman liikkuminen
- Maahanmuutto

Työvoiman kohtaanto-ongelmat

Itä- ja Pohjois-Suomen nykytilanne haastaa alueen kehityksen useaa kautta. Toimintaympäristö työllisyyden ja osallisuuden osalta ovat vahvassa muutoksessa. Väestön vanheneminen ja pienentyvät ikäluokat haastavat erityisesti työvoimavaltaiset alat työvoiman saatavuuden osalta. Toisaalta palvelujen tarjonta on vaikeaa järjestää erityisesti harvan asutuksen maaseutualueilla. Alueen sisäiset erot työllisyydessä, koulutustasossa ja terveystilanteessa ovat suuret. Eriarvoistuva palveluiden saatavuus johtaa osaamisen, työllisyyden ja terveyserojen kasvuun. Digitalisoituvat palvelut ovat myös huomattavasti saatavilla harvan asutuksen alueilla. Julkinen liikenne ei mahdollista entiseen tapaan työmatkaliikennettä kaikkialla.

Itä- ja Pohjois-Suomen työttömyys on pysynyt maan keskitasoa korkeampana. Työttömyysaste on korkeampi kaikissa ikäluokissa. Huolestuttavaa on erityisesti nuorten pitkäaikaistyöttömyyden nopea kasvu. Lisäksi työllisyysaste on alueella muuta maata matalampi, erityisesti Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa.

Työ ja sen vaatimukset ovat muuttuneet kansainvälistymisen, automaation ja digitalisaation myötä. IP-alueen yritysten kilpailukykyyn kannalta väestön ikärakenne, koulutustaso ja väestön väheneminen aiheuttavat haasteita työvoiman saatavuuteen. Tämä hidastaa yritysten pitkän aikavälin kilpailukykyä ja madaltaa investointihalukkuutta. Työn ja työvoiman ammatilliselle ja alueelliselle liikkuvuudelle tarvitaan uusia ratkaisuja. Nuorten ja työhön siirtyvien ohjausta tulisi tehostaa erilaisilla ohjaus- ja neuvontapalveluiden avulla sekä koulutusta uudistamalla. Koulutuksen työelämäläheisyyttä tulisi entisestään parantaa, samoin koulutuksen yrittäjyyden myönteisyyttä tulee lisätä. Aikuisten ja vähän koulutettujen koulutusmahdollisuuksia tulisi joustavoittaa ja parantaa.

Osaamisen uudistaminen ja koulutuksen saavutettavuus

Osaaminen ja sen jatkuva päivittäminen ovat työllistymisen ja kilpailukykyyn kannalta keskeisiä vaatimuksia. Osaamista on kyettävä päivittämään pitkin työuraa joustavasti huomioiden oma urakehitys ja työelämän vaatimukset.

Itä- ja Pohjois-Suomessa koulutuksen saavutettavuus on huonontunut maaseutualueilla ja toisen asteen koulutukseen pääsy vaatii yhä nuorempina uravalintojen tekemistä ja poismuuttoa kotoa. Ammatillisen koulutuksen reformi ohjaa oppimista yhä enemmän työpaikoille, samalla monet ammanteista ovat keskittyneet kasvukeskuksiin. Monet ammatit ovat maaseudulta hävinneet.

Koulutukseen tulee yhä enemmän aikuisia opiskelijoita, heillä on taustalla jo aiempia tutkintoja tai keskeytyneitä opintoja. Opintojen ohjaus, aiemmin opitun tunnistaminen sekä työn ja perheen yhteen sovittaminen koulutuksen kanssa on tärkeää.

Itä- ja Pohjois-Suomessa ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa olevien suhteellinen määrä on muuta maata suurempi. Vaihtelua maakuntien välillä on suhteellisen paljon. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on IP-alueella muuta maata matalampi. Se heikentää alueen elinkeinoelämän uusiutumiskykyä ja vetovoimaisten osaamiskeskittymien syntyä.

IP-alueella on vahvoja tutkimus- ja osaamiskeskittymiä, joiden ympärille on syntynyt vireää yritystoimintaa ja asumisen keskittymistä. Olisi tärkeää saada näissä keskittymissä oleva osaaminen laajasti alueen yritysten käyttöön ja hyödynnettyä niiden kansainvälisiä verkostoja liiketoiminnassa.

Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten osalta on tärkeää pitää ne osaamiseltaan ja verkostoiltaan kansainvälisellä tasolla. Tutkimuksen ja tuotekehityksen profiloitumista ja tutkimuskeskittymien kansainvälistä vetovoimaisuutta tulisi edelleen vahvistaa. Alueen elinvoimaisuuden kannalta olisi tärkeää, että sekä tutkimukseen että koulutukseen voidaan joustavasti rekrytoida työvoimaa ja taata kansainvälisten opiskelijoiden hakeutuminen alueen oppilaitoksiin. Tätä kautta turvataan myös alueen työvoiman saantia. Tutkimuksen ja osaamisen verkostojen vahvistaminen on IP-alueelle tärkeää. Alueen yritysten tulisi entistä vahvemmin muodostaa kumppanuuksia tutkimuskeskittymien kanssa.

Yritysten ja organisaatioiden uudistumiskyvyn puute ja liiketoimintaosaamisen kehittäminen

Työvoiman osaamisen uudistamisen lisäksi alueella tarvitaan työvoimatarjonnan kasvattamista hillitsemällä poismuuttoa, ennenaikaista työelämästä poistumista ja kasvavaa työperäistä maahanmuuttoa. Alueella tarvitaan vetovoimaisia työ- ja opiskeluympäristöjä. Uudet työn ja sen tekemisen muodot tarvitsevat uusiutumiskykyisiä tekijöitä ja yrittäjiä. Työn ja työvoiman liikkumisen mahdollistaminen luovat alueella jo nyt kasvua. Digitalisoituvaa ja kansainvälistyvä työelämä tarvitsee liiketoimintaosaamisen, johtamisen, myynnin ja markkinoinnin osaamista. Pk-yritykset tarvitsevat osaamisen kehittämistä hyödyntääkseen digitalisaation mahdollisuuksia paremmin liiketoiminnassaan.

Työn ja yrittäjyyden eri muodot mahdollistavat toimeentulon hankkimisen useista eri lähteistä eri osaamista yhdistelemällä. IP-alueella on olemassa olevien yritysten potentiaali hyödynnettävä ja mahdollistettava niiden uusiutumiskyky. Yrittäjyyden ja työn monimuotoisuus haastavat tekemään työ-, oppimis- ja asumisenympäristöjä joustaviksi. Yrittäjyyden oppimista tulisi mahdollistaa kokeilu- ja joustavin työllisyystoimenpitein.

Alueen yrityksille tulisi mahdollistaa osaamisen hankinta digitaalisuutta hyödyntäen ja verkostoissa oppien myös kansainvälisesti. Yrittäjiin ja pk-yritysten henkilöstöön kohdistuvat osaamisen kehittämistoimet tukevat alueen yritysten uusiutumiskykyä ja kasvua. Kasvupalvelujen uudistaminen luo mahdollisuuksia uuden kasvavan liiketoiminnan synnylle.

Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen

Itä- ja Pohjois-Suomeen on muodostunut syventynyt sosiaalinen ja taloudellinen huono-osaisuus ja matala osallisuus. Maakunnat muodostavat erilaisia profiileja riippuen siitä mistä näkökulmasta huono-osaisuutta tarkastellaan. Huono-osaisuuden inhimillisinä tekijöinä tarkastelemme alkoholin liikakäyttöön, itsemurhiin, asunnottomuuteen, kouluttautumiseen, terveyteen, työttömyyteen ja toimeentuloon liittyviä tekijöitä. Inhimillisen huono-osaisuuden tarkastelu Pohjois-Suomen maakunnissa osoittaa, että koko Pohjois-Suomea leimaa mm. yksinäisyys (Sokra-hanke). Alueella hyvinvointia haastavat erityisesti korkea nuorisotyöttömyys sekä yksinäisyys. Korkea nuorisotyöttömyys lisää toimeentulovaikeuksia ja heikentää nuorten mahdollisuuksia rakentaa omaa elämää. Pitkittyessään työttömyys passivoi ja heikentää sekä fyysistä että psyykkistä terveyttä ja tulevaisuuden mahdollisuuksia. Syrjäytymiskehitykseen tulee pystyä puuttumaan riittävän ajoissa.

Maahanmuutto

IP-alue tarvitsee alueen elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi väestönkasvua sekä uudistuvaa ja kasvavaa työvoimaa. Maahanmuuton edellytyksiä alueelle tulee kehittää huomioimaan maahanmuuttajien kotoutumisen, ammatillisen osaamisen ja osallisuuden näkökulmasta. Maahanmuuttajien jääminen ip-alueelle on tällä hetkellä vähäistä. Alue tarvitsee laajaa ja pitkäjänteistä maahanmuuton edistämistä kuntien, yritysten ja kansalaistoimijoiden yhteistyönä. Työperäisen maahanmuuton edellytyksiä tulee helpottaa ja kokeilla joustavien koulutus- ja urapalvelujen muotoja.

Tulevaisuusorientaatio

- Osaavan työvoiman saatavuuden turvaaminen
- Työllisyysasteen nostaminen ja työttömyyden vähentäminen
- Työn murros
- Osaamisen kehittäminen ja työn kohtaanto
- Osallisuuden, yhteisöllisyyden ja aktiivisuuden vahvistaminen
- Koulutuksen saavutettavuus
- Työperäinen maahanmuutto

Osaavan työvoiman saatavuus on kriittinen kysymys kaikille alueen maakunnille. Toisaalta eläköityminen, ja toisaalta yritysten kasvu ja tulossa olevat tuotannolliset investoinnit lisäävät työvoiman kysyntää. Ikääntyvien maakuntien luonnollinen väestönkasvu ei riitä vastaamaan kasvavaan työvoimatarpeeseen. Tilanteen korjaamiseksi tarvitaan monenlaisia toimenpiteitä: koko työvoimapotentialin käyttöä, osaamisen kehittämistä, uudelleen koulutusta sekä työperäistä maahanmuuttoa. Alueen työvoiman ikääntymisen haasteet ovat myös ohjelmakauden aikana merkittäviä.

Työttömyyden torjumiseksi tarvittavat keinot otetaan laajamittaisesti käyttöön. Työttömyyden vähentämiseksi tehdään aktiivisia ja kokeilevia toimia ja niissä tarvitaan alueellisia ratkaisuja. Työ- ja elinkeinopalveluja kehitetään vahvassa yhteistyössä palveluja tuottavien yritysten, koulutuksen, kolmannen sektorin ja julkisen sektorin kanssa.

Yrittäjyyttä edistetään kaikissa ikäluokissa. Nuorten työllisyyden hoitoon etsitään nopeita ja kohderyhmät huomioonottavia ratkaisuja. Aikuisille mahdollistetaan työn ohessa opiskelu ja edistetään omaehtoista kouluttautumista ja uuden ammatin hankkimista joustavien ja monimuotoisin ratkaisuin.

Työelämä muuttuu niin yrityksissä kuin julkisella sektorilla. Työtä leimaa yhä enemmän kansainvälisyys, digitaalisten taitojen hallinta ja verkostoissa toimiminen. Yrityksiltä edellytetään jatkuvaa uudistumista, panostusta kansainvälisyyteen ja innovaatiotoimintaan. Elinkeinoelämän osaamistarpeita pitää pystyä ennakoimaan ja tarjoamaan joustavia koulutusmahdollisuuksia. Tarve yksilöllisiin opetussisältöihin lisääntyy. Myös julkinen sektori on muutospaineissa ja sen kilpailukykyä ja toimintaedellytyksiä tulee turvata.

Työllisyysasteen nostamiseksi tarvitaan keinoja, joilla mahdollistetaan työvoiman täysikäyttö. Tuetaan myös heikoimmassa asemassa olevien pääsyä työmarkkinoille ja mahdollistetaan polkuja työelämään eri tavoin. Luodaan työllistämisen uudet joustavat mallit. Myös sukupolvesta toiseen periytyvään huono-osaisuuteen ja koulutustasoon vaikuttaminen on tärkeää. Edistetään myös tulosperusteista työllisyyden ja koulutuksen kehittämistä.

Koulutuksen saavutettavuutta tulee parantaa kaikille ikäluokille, mutta erityisesti peruskoulun jälkeistä tutkintoa vaille olevien osalta. Nuorten ammatillista ohjausta tulee tehostaa ja aikuisten ohjauksen saavutettavuutta parantaa. Koulupudokkuutta pitää vähentää ja koulutuksen läpäisyä tulee edistää kokonaisvaltaisella ja monialaisella yhteistyöllä. Myös siirtymävaiheetta koulutuksesta koulutuksen tai

koulutuksesta työelämään tulee tukea. Nuorten ohjaaminen koulutuspolulla pitää tapahtua tulevaisuuden työelämän mahdollisuudet huomioiden. Aikuisten koulutusmahdollisuuksia ja joustavia koulutusratkaisuja tulee edelleen kehittää. Koulutuksen laatua ja työelämäyhteyksiä tulee kehittää kaikilla koulutuksen asteilla. Myös opintojen kansainvälisyyttä tulee lisätä. Alueen koulutuksen ja tutkimuksen laatua tulee kehittää joustavuus ja työelämäläheisyys huomioiden. Oppilaitosten rooli alueen työvoiman ja vetovoimaisuuden kehittämisessä on merkittävä. Myös väestön yrittäjyysvalmiuksia tulee kehittää. Työelämän ja koulutuksen segregatio on voimakasta. Segregaation vähentäminen vaatii huomiota.

Koulutuksen saavutettavuus on erityisen haasteellista pitkien välimatkojen Itä- ja Pohjois-Suomessa. Tarvitaan uusien verkko-opetusmallien käyttöönottoa. Nuorten ammatillista ohjausta tulee tehostaa ja aikuisten ohjauksen saavutettavuutta parantaa.

Oppimisen, työn ja yrittäjyyden uusiutuminen mahdollistavat alueella toimivien työmarkkinoiden synnyn ja yritysten innovaatiopotentiaalin hyödyntämisen. Palvelujen turvaamiseksi hyödynnetään työn ja työvoiman liikkuvuutta ja teknologisia ratkaisuja. Tulisi kokeilla aidosti erilaisia toimeentulon ja työllistymisen keinoja, joissa voidaan ottaa huomioon alueiden erityispiirteet. Erityisen tärkeää on huomioida työn muutoksesta ja yrittäjyyden eri muodoista syntyvien ammattien ja tehtävien uudet vaatimukset. Älykkääseen erikoistumiseen pohjautuvaa osaamisen- ja liiketoimintaverkoston syntyä tulisi edistää alueen elinkeinoelämän kasvun tukemiseksi. Koulutuksen laadun kehittäminen on oleellinen osa osaavan työvoiman saatavuutta. Koulutuksen tulee ennakoida tulevaisuutta ja luoda innovatiivisia ratkaisuja myös työelämän kehittämistarpeisiin. Koulutuksen ja tutkimuksen integrointi on oleellinen osa tätä kehitystä. Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten profiloitumista vahvuuksiin sekä strategiaan tulevaisuusvalintoihin tulee tukea.

Osallisuuden lisäämiseksi tulisi luoda kannustusjärjestelmiä, joissa otetaan alueiden erityispiirteet huomioon. Alueen väestön terveyserojen kaventamiseksi suhteessa muuhun maahan vaatii huomioita myös opiskelussa ja työelämässä. Tarvitaan neuvonnan ja ohjauksen tehostamista elintapojen ja työhyvinvoinnin kehittämiseksi. Parempi johtaminen ja yksilöiden huomioiminen palveluissa vähentävät syrjäytymiskehitystä. Työn muutos yhä enemmän asiantuntijatyöksi vaatii toimia työhyvinvoinnin ja tuottavuuden kehittämisessä. Työ- ja koulutusurien sukupuolenmukaista eriytymistä tulisi poistaa edistämällä muun muassa työmarkkinoille osallistumisen, urakehityksen ja yrittäjyyden esteitä työmarkkinoilta.

Nuorten syrjäytymiskehityksen huomioiminen on tarpeen toteuttaa laaja-alaisissa verkostoissa hyödyntäen digitaalisuutta ja nuorten omat toiminta- ja elinympäristön kehittyminen. Nuorten osallisuus tulee huomioida kaikessa palvelukehittämisessä.

Nuorten vaikeuksien taustalta löytyy usein perheen taloudellisia tai terveydellisiä ongelmia. Perheet ovat jääneet vaille kokonaisvaltaista tukea. Aikuisuuden huono-osaisuus kumpuaa usein aiemmista elämänvaiheista ja hyvinvointiongelmien kasautuvat nuorilla aikuisilla.

Matalan kynnyksen palveluita tulisi lisätä ja kolmannen sektorin työtä pitäisi vahvistaa niin varhaisen puuttumisen kuin myös sosiaalisen vahvistamisen keinoina. Kokemusasiantuntijuuden tuominen palveluiden kehittämisen keskiöön on tärkeää. Toiminta- ja työkykyä edistävä toimintaa tulisi kehittää osana moniammatillista ja osin pirstaloitunutta palvelujärjestelmää. Vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien palvelujen saavutettavuutta, laatua ja koordinaatiota tulee kehittää. Keskeistä on puuttua syrjäytymisriskiin vaikuttaviin tekijöihin mm. köyhyys, kouluttamattomuus, sairaudet, moniongelmaisuus, syrjintä ja osattomuus.

Rakennerahastoilla toteutettaviin toimiin tulisi mahdollistaa uudistavia osia niin että päästään aidosti kokeilemaan erilaisia toimeentulon ja työllistymisen keinoja, joita voidaan kansallisessa politiikassa ja

lainsäädännössä hyödyntää. Erityisen tärkeää on huomioida työn muutoksesta ja yrittäjyyden eri muodoista syntyvien ammattien ja tehtävien vaatimukset. Vammaisten ja vajaakuntoisten toiminta- ja työkyvyn, osallisuuden ja työllistymisen edistämiseen pitäisi kiinnittää erityistä huomiota. Työllistymisen esteitä pitää poistaa ja tietoutta ja osaamista osatyökykyisten työllistämiseksi tulee edistää.

Maahanmuuton palveluja ja kotoutumistoimia kehittämällä alueelle jää pysyvästi asumaan nykyistä enemmän maahanmuuttajia. Työperäistä maahanmuuttoa edistetään alueen työvoimatarpeet huomioiden aktiivisilla toimenpiteillä. Maahanmuuttajien ja eri etnisten tai muun taustan vuoksi heikosti työllistyvien koulutus- ja työllistämiskynnystä madalletaan. Panostetaan myös perheiden kotoutumiseen alueelle. Kansainvälisten opiskelijoiden rekrytointia alueen yrityksiin edistetään.

Kansalaisten Eurooppa (kaupunki-maaseutu-rannikkoalueiden paikallinen kehittäminen)

Nykytila ja toimintaympäristön suurimmat haasteet

- Kansalaistoimijälähtöisessä toiminnassa on positiivisia kehittämis- ja hyödyntämismahdollisuuksia
- Kansalaistoimijälähtöinen kaupunkikehittäminen antaa mahdollisuuksia uudelleen yhteisöllisyyteen ja asukkaiden voimavarojen hyödyntämiseen kaupungin kiinnostavuuden lisäämisessä ja syrjäytymisen ehkäisyssä
- Kansalaistoimijuus ammattimaistuu - vapaaehtoistyö murroksessa
- Nuorten osallistuminen hajaantuu ja muuttaa muotoaan
- Kaupunkikehittämisen 6Aika-ohjelmassa on ohjelmakaudella 2014-2020 mukana vain Oulu Itä- ja Pohjois-Suomen kaupungeista. Itä- ja Pohjois-Suomessa on tarpeita laajemman kaupunkiverkoston kehittämiselle

Kansalaistoimijälähtöinen kehittäminen

Ohjelmakaudella 2014-2020 on painotettu uusien toteuttajien ja kansalaistoimijälähtöisen kehittämisen aktivointia. Tavoitteena on ollut saada kansalaistoimijat mukaan strategisesti ohjattuun kehittämiseen erityisesti yhdessä kaupunkien kanssa. Ohjelman hallinnossa on huomioitu paremmin pienet toimijat. Kaupungit ovat tukeneet kansalaistoimijoiden hanketyötä.

Toiminta on ollut onnistunutta ja kaupunkien ja järjestöjen kanssa tehty strategia- ja hanketyö on ollut tavoitteellista ja tuloksekasta. Järjestöiltä tullut palaute on ollut pääosin myönteistä. Kaupungit ovat sitoutuneet toimintaan hyvin ja olleet mukana arvioimassa hankkeita ja laatimassa strategisia tavoitteita.

Kansalaistoimijoiden rooli on ollut erityisen voimakas toimintalinjassa 5 jossa rakennetaan yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Järjestöt tuntevat erityisen hyvin kohderyhmää ja tavoittavat heitä hankkeisiin muita toimijoita paremmin.

Ongelmana on ollut saada tuotettu laaja kokemus ja käytännöt näkyviksi ja levitettäviksi osaksi palveluverkostoja. Nuoret etsivät sosiaalisen median käytöllä yhteisöllisyyttä ja vaikuttamiskeinoja. Kansalaistoimintaan osallistuminen muuttaa muotoaan ja ammattimaistuu. Vapaaehtoistyön luonne ja muoto muuttuvat.

Kaupunkikehittäminen

Kaupunkikehittämiseen kohdennetaan kuluvalle rahoituskaudella 5 % EAKR-rahoitusta kuuden suurimman kaupungin 6Aika-strategiaan. 6Aika-strategiassa on kehitetty vain mukana olevien kuuden kaupungin verkostoa. Kokonaisuutena suurin osa Suomen rakennerahastotoimista kohdistuu kuluvalle rahoituskaudella kaupunkialueiden toimijoihin, kaupungeissa sijaitsevat yliopistot, korkeakoulut, useimmat sektoritutkimuslaitokset ja lukuisa määrä muita rakennerahastotoiminnassa aktiivisia tahoja.

Valtion tukeman kaupunkikehittämisen heikkoutena on ollut kehittämistoimien lyhyt aikajänne. Muuttuvat ohjelmat, sopimusten painotukset ja lyhytaikaiset kilpailutukset ovat heikentäneet tarvittavaa pitkäjänteisyyttä. Lyhytjänteisyyttä kuvaa mm. rakennerahastovaroilla käynnistetyn INKA (Innovatiiviset kaupungit) –ohjelman lakkauttaminen kesken toimeenpanon. INKA-ohjelman kaupunkiverkosto perusti osaamispohjaiseen temaattiseen tarkasteluun.

Kaupunkikehittämisen ei tule erkaantua muusta aluekehittämisestä ja rakennerahastotoiminnasta toimenpiteiden yhteisvaikuttavuuden ja yhteensovittamisen varmistamiseksi.

Tulevaisuusorientaatio

- Kansalaistoimijälähtöiselle kehittämiselle on tarvetta, asiaan suhtaudutaan positiivisesti
- Kansalaistoimijoiden tulee osata paremmin hyödyntää EU:n hankeresursseja ja työkaluja
- Kaupunkikehittämisen tarpeet koskevat myös Itä- ja Pohjois-Suomen kaupunkeja, tasapainoisen aluekehityksen kannalta Itä- ja Pohjois-Suomen kaupunkikehittämisen tarpeet on huomioitava tasapuolisella tavalla
- Kumppanuuksien ja yhteissuunnittelun kautta kasvatetaan toimijoiden välistä luottamusta
- Maaseutualueille vahvempia kumppanuuksia tukemaan alueiden palveluja
- Hallinnollisen taakan keventäminen mahdollistaa toimintaan keskittymisen
- Digitaaliset palvelut yleistyvät myös järjestöjen työssä
- Alueellinen, sosiaalinen ja etninen eriytyminen voimistuu
- Kansalaistoiminta muuttuu entistä enemmän ilmiöpohjaisemmaksi

Kansalaisten aktiivinen rooli alueen kehittämisessä ja osallistuminen alueen oman asuinalueensa hyvinvoinnin kehittämiseen on jatkossakin tärkeää. Kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia voidaan lisätä ottamalla käyttöön uusia vaikuttamisen toimintamalleja ja mm. digitaalisia välineitä. Osallisuuden tunne ja yhteisöllisyyden rakentaminen ovat tärkeitä alueen vetovoimatekijöitä. Mahdollisuus osallistua lähiyhteisön ja palveluiden kehittämiseen on keskeinen osa yhteisöllisyyden ja vetovoimaisen maakunnan kehittämistä. Digitaalisten välineiden käyttö sekä palveluissa että osallistumisessa edellyttää laajamittaista kouluttamista ja tukea eri toimijoille. Järjestöt voivat olla tässä keskeisessä roolissa ja tämä edellyttää resursointia ja koordinoitua. Lisäarvon tuottaminen alueelliseen kehittämistyöhön tulee olla kansalaistoimijuudessaakin lähtökohtana. Tarvitaan monenlaisia ihmisten osallistumista ja sitä kautta osallisuuden kokemusta vahvistavia ja ihmisiä voimaannuttavia menetelmiä mm. asukas- ja asiakasraateja sekä palveluiden yhteiskehittämistä. Kansalaistoiminta muuttaa muotoaan esim. pop up –tyyppiseen toimintaan.

Kansalaisten Euroopan kehittämiseksi, uskottavuuden ja legitimaation edistämiseksi on oleellista, että kansalaiset ja heitä edustavat toimijat mm. järjestöt osaisivat paremmin hyödyntää EU-hankeresursseja. Tämä vahvistaa sekä edustuksellista demokratiaa että luo uusia toimintatapoja ja myös uutta työtä alueille. Tähän tarvitaan uudentyypisiä tukirakenteita ja yhteistyötä.

Maaseutualueilla aktiivisen kansalaistoimijuuden kannalta saavutettavuus ja laajakaistaverkon toimivuus nousevat tärkeiksi tekijöiksi. Osallistuminen vaaleihin tai puolueiden toimintaan on vähentynyt, demokratian kannalta on merkityksellistä, että vaikuttamiskanavia yhteiskuntaan säilyy. Kansalaistoimijoilla on paljon osaamista ja annettavaa mm. vertaistukityyppisissä hankkeissa. Järjestöillä on hyvä kohderyhmän tuntemus, kokemuspohjainen osaaminen ja joustavaa toimintaa kohderyhmien kanssa, jolloin esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvä toiminta saavuttaa kohderyhmiä. Järjestöjen tuki erityisesti nuorten osallisuuden lisäämisessä ja huomioimisessa asuinalueiden suunnittelussa on tärkeää. Perheiden oikea-aikainen tuki voi parhaimmillaan katkaista sukupolvien yli jatkuvan huono-osaisuuden. Kansalaisjärjestötoiminnan kautta voidaan etsiä myös uusia keinoja ilmastonmuutoksen torjuntaan. Tavoitteena tulee olla, että jatkossakin kansalaistoimijoiden rooli olisi ohjelman toteutuksessa huomioitu ja mahdollistettu kustannus- ja rahoitusmalleissa.

Kaupunkien kansalaistoimijälähtöisessä kehittämisessä toiminnan muodot voivat vaihdella, mutta yhteisenä piirteenä on omaehtoinen, alhaalta ylös suuntautuva, kansalaistoimijälähtöinen paikallinen kehittämistoiminta. Kunnissa ja maakunnissa lisääntyy eri toimijoiden ja viranomaisten kesken tehtävä yhteissuunnittelu. Kumppanuustoiminnan kautta kasvatetaan eri toimijoiden välistä luottamusta.

Toiminnan tulee olla avointa, laaja-alaista ja osallistavaa. Kehittämistoiminnan suunnittelussa korostetaan strategisuutta. Toiminnan tulisi perustua paikallisten toimijoiden yhdessä laatimaan kehittämissuunnitelmaan, jonka päätavoitteina ovat työllistymis- ja ansaintamahdollisuuksien edistäminen sekä sosiaalisen pääoman ja yhteisöllisyyden lisääminen. Tähän tarvitaan järjestöille kehittämisen tukirakenteita.

Alueellisen, sosiaalisen ja etnisen eriytyminen vähentää osittain kehittämistoimien vaikuttaa ja tekee työstä vaikeammin koordinoitavaa. Kansalaistoiminnan tueksi tarvitaan järjestöjen ja toimijoiden yhteistä koordinoivaa ja viestinnällistä yhteistyötä.

Kaupunkikehittäminen

Itä- ja Pohjois-Suomi suhtautuu positiivisesti kestäväan kaupunkikehittämiseen, edellyttäen että alueen kaupunkien tarpeet huomioidaan kaupunkikehittämisen suunnittelussa. Kaupunkikehitykseen ollaan kohdentamassa 6 % osuutta EAKR-rahoituksesta. Kohteena olevan kaupunkien määrän tulisi olla nykyistä laajempi, huomioiden kaupunkikehittämisen tarpeet Itä- ja Pohjois-Suomessa. Kaupunkikehittämisen osuus edellyttää asian valmistelua yhdessä kaupunkien ja maakuntien kanssa, yhteen sovittaen kansallista kehittämistä sekä rakennerahastotoimintaa. Kaupunkikehittämisen tulee tuottaa lisäarvoa suhteessa kansalliseen kaupunkikehittämiseen sekä suhteessa rakennerahastotoiminnan valtavirtaan. Suurin osa rakennerahastotoiminnasta kohdistuu jo nyt kaupunkialueiden toimijoihin.

Kaupunkikehittämisen valmistelussa tulee huomioida Itä- ja Pohjois-Suomen kaupunkikehittämisen sisällöt ja varmistaa kaupunkien osallistuminen sisällölliseen suunnitteluun. Mikäli Itä- ja Pohjois-Suomen kaupunkien tarpeita ei huomioida tasapuolisesti kaupunkikehittämisen suunnittelussa, riskinä on, että kaupunkikehittäminen painottuu pelkästään metropolialueen tai muutamien Etelä- ja Länsi-Suomen kaupungin toteutettavaksi. Alueellisen koheesion ja tasapainoisen aluekehityksen kannalta Itä- ja Pohjois-Suomen kaupunkikehittämisen tarpeet on huomioitava tasapuolisella tavalla.

RR-toiminnan ja kaupunkikehittämisen täydentävyyden kannalta kaupunkikehittämisen lisäarvoa voisi tulla siitä, että kaupunkikehittäminen perustuisi kaupunkilähtöisten kehittämishaasteiden ratkaisemiseen kaupunkien yhteistyönä. Kaupunkilähtöisiä kehittämishaasteita ovat esimerkiksi älykaupunkikehittämiseen, kaupunkiympäristöjen hyödyntämiseen innovaatioalustoina, liikennepalvelujen kehittämiseen, vähähiilisten kaupunkiseutujen kehittämiseen ja kaupunkien ilmastotavoitteiden saavuttamiseen, kansainväliseen muuttoliikkeeseen vastaamiseen tai maahanmuuttajakysymyksiin liittyvät haasteet. Lisäksi tulisi kehittää sekä positiivisiin että negatiivisiin rakennemuutoksiin vastaamista sekä kaupunkien elinkeinopolitiikkaa. Kaupungeilla on merkittävää roolia esimerkiksi investointien vauhdittamisessa ja yritysten toimintaympäristön kehittämisessä. Kaupunkikehittämisen toimintamalli tulee valmistella pitkäjänteisesti.

Kaupunkikehittämisessä on huomioitava myös kaupunkiseutujen ja maaseudun välinen vuorovaikutus.